

דף כז

'...איתנים ולא אתא. אמר רב הונא: בטיל זכוותיה. אמר ליה רבא: אנוס הוא... ותתנן נדרי אונסין...'. ורב הונא סובר שהמבטל זכוותיו יש לו להתנות שבאונס אינו מבטל כדי שלא ייפסד, ומכך שלא התנה הרי הפסיד לעצמו, משא"כ במדיר חברו לא אכפת לו בדבר ולא היה לו להתנות [וגם המודר לא היה לו להתנות], הלכך אומדים דעתו שודאי לא היה בדעתו לידור באופן זה של אונס (עפ"י רשב"א ור"ן. ולפי"ז באופן שהדיר את עצמו מודה רב הונא). או מפני שבנדר צריך שיהיו פיו ולבו שוים אבל בממון אין הולכים אחר מחשבת לו ואם לא התנה בפרוש 'בלא עכבת אונס' – אין אונס מבטל התנאי (פירוש הרא"ש). ועוד, כאן שונה שבאמרו 'ייבטלו זכוותי' הרי הוא מודה שהשטר פסול (תוס').

'אנוס הוא, ואנוס רחמנא פרטיה דכתיב...'. ומסתבר שהאדם אינו מתכוין לחייב עצמו יותר ממה שהתורה מחייבתו (עפ"י אבני נזר אה"ע רמג). ויש מפרשים כוונת הגמרא שכל דבר הנעשה באונס אינו מתייחס אחר האדם לחייב עליו (עפ"י זכר יצחק מד"ה ועתה). וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' בדין אשו משום ממונו, ובמובא ביוסף דעת ע"ז נד.

(ע"ב) 'והלכתא אסמכתא קניא, והוא דלא אניס...'. יש מי שכתב שסוגיתנו נוקטת כרבי יוסי, ואולם להלכה אסמכתא אינה קונה כמו שפסק כרב נחמן, וכסוגית הגמרא בב"ב קסח (עפ"י ספר המקח לרב האי גאון יז).

ואולם שאר כל הראשונים והפוסקים נקטו את סוגיתנו להלכה כמאן דאמר אסמכתא לא קניא, ואולם בתנאים המפורטים בגמרא, דלא אניס וקנו מידו בב"ד חשוב – בהם אסמכתא קונה. ויש מי שפירש המאמר 'הלכתא אסמכתא קניא' – בכגון דידן שהתפיס זכוותיו בבית דין ואמר 'ייבטלו זכוותיו (ריטב"א).

'נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין...'. אף שמבואר כאן שמותר לשקר למוכס הבא לגזולו, אסור לטעון בבית דין טעות שקר כדי להציל עצמו מתביעת חברו, גם אם יודע שהאמת עמו וע"י דברי השקר יציל ממונו (עפ"י רמב"ם טוען ונטען טז, ט; ש"ך חו"מ עה, א).

וכן כתב הרשב"א בתשובה על נידון זה (ח"ג פא): חס ליה לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא ואפילו במקום פסידא, דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. וגדולה מזו אמרו בפרק שבועת העדות שאפילו באומר אמת אלא שהדבור אינו על אותו דרך שאמרו – אסור... אלא ודאי שנוי השקר ואהוב האמת ואין תמורתו כלי פו'.

(יצוין שיש אומרים שאיסור זה קיים רק אם יוכל להיגרם לחברו נזק והפסד ע"י טענת השקר. ע' בספר יראים השלם רלה. וע"ע חות יאיר קלו).

*

נדרי אונסין

כתב מהר"י מינץ בתשובה (עב): 'למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט, על דבר האיש אשר שאלני לבקש לו עזר ותרופה על נדר שנדר בעת צרה, שהיה במאסר לפני ב' שנים, הוא ואחיו, והיו בסכנה, ונדר בזה הלשון: שאם הוא ואחיו יצאו חפשים מהמאסר, שילך לארץ ישראל עם הדוגיאות

(סירות) שעוברים מויניזיאי (=ונציה) כמנהג, בחדש מיי (=מאי) אחר ב' שנים או לכל מיותר בחדש אגושטו הסמוך אחריו, דהיינו מיי ואגושטו משנת רח"ק. ועתה נודע בשערינו ששעת חרם (=חרום) הוא ומלחמה עצומה בין אדום וישמעאל, ואין יוצא ובא לעבור הים כי אם אנשי המלחמה, באופן שאי אפשר ללכת כי אם בסכנה גדולה...!

ופסק שם להתיר את נדרו מחמת 'נדרי אונסין'. ואף שהיה מקום לומר שיהא מחויב לקיים את נדרו כעבור האונס, כי אמנם קבע בנדרו את זמן העליה, וקביעה זו לעולם לא יקיים, אבל בעיקר הנדר הלא איננו אנוס [ואין לומר בזה 'הותר מקצתו הותר כולו', שאין אומרים כן אלא כשהותר מחמת טעות ופתח] – אין לומר כן הואיל וקציבת הזמן היתה באותו דיבור ובקבלה אחת עם הנדר, הרי זה דבר אחד. ולא נדר כלל על זמן אחר. וכן מוכיח מתשובות הרמב"ן והרשב"א. כמו כן דן שם על עצם ההתחייבות לעלות לארץ ישראל, האם נידונת היא כנדר, שהרי לא אסר בקונם ולא נשבע.

דף כח

'... ובית הלל אומרים: אף יפתח לו... ובה"א אף במה שאינו מדירו'. אף על פי ששמענו לבית הלל שמותר לפתוח בנדר בלא שהלה אמר לו לידור, צריך להשמיענו שאפילו אם המוכס אמר לו לידור דבר מסויים [והרי נראה שהיה מסתפק בזה לפוטרו מן המכס] וזה הוסיף ונדר הרבה – אעפ"כ מותר (עפ"י פירוש הרא"ש).

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא... דברי הר"ן שלפנינו, הוחרס בהם קטע מחמת הצינזור, וכך הם דבריו במלואם (כפי המובא ב'חסרונות הש"ס'): 'וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא, הני מילי לענין שאם קנה ישראל מכס זה חייבים ליתן לו את המכס. וכן נמי אם לא קנה אותו אלא שהוא ממונה לגבות את המכס, שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהם תרומה – דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא. מיהו אין ממונה זה רשאי להכריח ישראל חבירו לפרוע לו את המכס אם לא מיראת המלכות, דנהי דדינא דמלכותא דינא, לא יהא אלא הלוואתו, הא קיימא לן בפ' הגזול דהפקעת הלוואתו מותרת'. (וראה במשנה למלך הל' גזילה ה, יא).

מדברי הר"ן הללו מוכח שזה שאמרו 'הפקעת הלוואתו מותרת', אין הכוונה שפקע החוב אלא החוב קיים, ואם יגבנו הגוי – שלו הוא גובה, אלא שאין איסור לישראל כשנמנע מלפרועו (כשאין חילול משם בדבר). שאם נאמר שעיקרו של החוב פוקע, אזי גם אם מכר המלך את זכות המכס לישראל, לא חלה המכירה כלל ויהא מותר לזה שלא לשלם, שהרי המלך מכר דבר שאינו שלו. וכן באופן השני שדיבר הר"ן, שלא מכר את המכס ליהודי, היה מותר לישבע כיון שפקע החוב מכל וכל [לדעת הר"ן שדין 'הפקעת הלוואתו' נכון גם לגבי מכס ולא רק באדם פרטי. ואמנם דבר זה שנוי במחלוקת הפוסקים], נמצא נוטל הלה שלא כדון, והרי זה בכלל 'נודרים לחרמין' – אלא ודאי החוב מבחינה משפטית שייך לגוי, אלא שמבחינת איסור והתר אין לישראל איסור בהפקעתו (עפ"י חזון איש ב"ק י, ה יד; טו, לט; חידושי הגר"ח על הש"ס ב"ק; חידושי הגר"ש שקאפ ית. וע' שער המשפט שמה, ג).

'באומר יאסרו פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך'. 'כל פירות שבעולם' – לאו דוקא, שאם כן נדרי הבאי הם שאי אפשר לקיימם, אלא באומר על פירות מסוימים, שיכול לעמוד בנדרו (ריטב"א).